

Heemkunde Boxtel

Nieuwsbrief

Heemkunde Boxtel

*25 november
Heemkundelezing*

november 2021

Voorwoord

Door Henk van Beers, voorzitter

November, de slachtmaand, of nevelmaand omdat het zicht beperkt wordt door waterdruppeltjes is nou niet bepaald de meest aangenaam bezongen maand van het jaar. De Amerikaanse hardrockband Guns N' Roses schotelt ons met een spektakel aan klank en kleur op weergaloze wijze de hit 'November rain' voor met als boodschap: 'Het is moeilijk een kaars brandend te houden in de koude novemberstorm en regen' voor. Onze dichter Jacques Bloem componeert wat bescheidener wanneer hij in zijn indrukwekkende gedicht 'November' schrijft 'Het regent en het is november, weer keert het najaar en belaagt het hart dat droef, maar steeds gewender zijn heimelijke pijnen draagt'. Kortom, november, in de oorspronkelijke Romeinse kalender de negende maand, straalt nou niet bepaald het meest blijmoedige geluid uit. Deze maand zet de toon voor de overgang van de herfst naar de winter. De bomen zijn kaal, het is donker buiten, het weer wordt koud, nat en guur. Hier en daar verschijnen de eerste winterdepressies. November attendeert op de vergankelijkheid en eindigheid. Allerzielen op de 2de en 11 november met zijn jaarlijkse herdenking van de hel van de Eerste Wereldoorlog voegen daar weinig opbeurends aan toe. Ja misschien Allerheiligen en hier in het zuiden de 11de van de 11de, dat via het vooruitzicht op het aanstaande carnaval de deur wagenwijd openzet voor het sprankelend begin van een nieuwe lente. In weerwil van het grauwe weer kan november vooral ook gezellig zijn. Lekker warm bij het haardvuur met een goed boek, een leuke film, of een fantastisch fraaie wandeling in de natuur met na afloop een glaasje flonkerende granaatrode wijn, een kopje warme chocomelk of lekkere, zeg maar heerlijke soep. Het is beslist dus niet allemaal kommer en kwel.

Iets dergelijks geldt ook voor de (hopelijk) achter ons liggende coronaperiode. Beetje bij beetje lijkt het er op, dat we weer gezamenlijk activiteiten kunnen ondernemen. Lezingen, als 'Wonderen in het zonlicht' exposities over de Clarissen, ja zelfs een kleine excursie naar ons eigen MUBO staan weer op het menu. Ik nodig u uit, hiervan gretig gebruik te maken. Ook het boek 'Elisabethsdal', wat u een deze dagen als compensatie voor de afgelopen lockdown-periode gratis kunt verkrijgen, beveel ik u van harte aan.

En tot slot, hoewel ik een liefhebber van het verleden ben, kijk ik met u voorwaarts en wens ik u namens de redactie en het bestuur van Heemkunde Boxtel, nu reeds gezellige Sinterklaas, Kerstdagen en een voorspoedige overgang van 2021 naar 2022 toe. Graag met de wind in de rug.

Donderdag 25 november om 20.00 uur in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel ‘Wonderen van het zonlicht’ Lezing door Hans van den Broek

De Deurnenaar Hans van den Broek houdt zich al 30 jaar bezig met de plaatselijke geschiedenis der geneeskunde. Een nieuwe ontwikkeling was het onderzoek naar wonderen. Hans heeft ruim 2500 beschrijvingen verzameld van Nederlandstalige wonderen uit de periode 1330 tot 1780. We praten dan over verhalen uit 's-Hertogenbosch, Amersfoort, Kevelaer, Scherpenheuvel, Maastricht, Handel etc. Van die grote groep heeft hij alle overeenkomende wonderen bij elkaar gelegd en vergeleken. Onverwacht rolden er de meest fraaie medische vondsten uit. Luister naar de verhalen over genezingen van krankzinnigen die door de duivel bezeten zijn, over de meer dan honderd kinderen die vanaf de geboorte lam zijn en toch weer gaan lopen, over blinde kinderen die weer gaan zien, mensen die hun eigen ontworpen heup weer in de kom zetten, middeleeuwen die jaren later genezen van een schot met een pijl, jongetjes met grote liesbreuken die in de buik terugglieden. Dit onderzoek is een ware goudmijn geweest voor de vondst en verklaring van onbekende medische verschijnselen. Daarbij krijgt u een goede indruk van de gang van zaken rond een bedevaart en de vele beloften

tot bedevaart die gedaan werden. Hans zal u er met veel plezier over vertellen. Dat leidt tot zeer interessante inkijkjes in het verleden.

Hans van den Broek [1949 's-Hertogenbosch] was van 1980-2015 als arts-radioloog werkzaam in het Elkerliek ziekenhuis te Helmond. Hij geeft al ruim 25 jaar lezingen over de geschiedenis der geneeskunde. In 2010 heeft hij een 10-tal artikelen hierover gepubliceerd in medisch specialistische, heemkundige of genealogische tijdschriften. Hans probeert een totaalbeeld te schetsen van de geneeskunde zoals onze voorouders die hebben meegemaakt. Daarnaast heeft hij zijn bevindingen in 2010 vastgelegd in een inmiddels uitverkocht boek, getiteld : “Koorts en Honger”. Vervolgens heeft hij 2500 beschrijvingen verzameld van Nederlandstalige wonderen uit de periode 1330 tot 1780. Dat heeft geleid tot een boek met als titel “Wonderen in het zonlicht”. Dat alles leidde tot zeer interessante inkijkjes in het verleden.

Wonder lamme genezen en kruik in de boom

Kevelaer, kaarsenverkoopsters

Legaat Van Cooth

Door Hanneke van der Eerden

De laatste tijd zijn ze veelvuldig in het nieuws, de Boxtelse Van Coothhoeve en het Essche Oude Mannenhuis. Beiden in relatie tot het Legaat Van Cooth.

Bij zijn overlijden laat Petrus Franciscus Van Cooth (1819-1901) een vermogen na. Hij is de zoon van de Ravensteinse geneesheer Frederick Van Cooth (1792-1862) en Johanna van Vechel (1781-1858). Petrus van Cooth is van 1850 tot 1853 lid van Gedeputeerde Staten van Brabant en van 1853 tot 1886 griffier van de provincie. Ook is hij bestuurs-

lid van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen. In 1853 trouwt hij met Wilhelmina Johanna Maria Suys (1826-1900), telg uit een voornaam Bosch bankiersgeslacht. Hun enige kind Frederik overlijdt jong. Beiden besluiten ze het tijdens hun huwelijk vergaarde vermogen van 1,3 miljoen gulden aan de gemeenschap na te laten.

De richtlijnen van het in 1837 opgerichte Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant zijn in het testament van Van Cooth terug te vinden. Het doel van het Genootschap is de kunsten en wetenschappen in de provincie te stimuleren. Daarvoor wordt een gewestelijke bibliotheek opgericht en een verzameling aangelegd van kunstzinnige en curieuze voorwerpen. Deze kunstvoorwerpen zijn tegenwoordig ondergebracht in het Noordbrabants Museum. De verzamelingen zijn door de niet onbemiddelde leden van het Genootschap bijeengebracht en op veilingen en openbare verkopen gekocht. Zij nemen ook zelf het archiefonderzoek en de beschrijving van de geschiedschrijving ter hand. De klemtoon ligt op de geschiedenis van Brabant, waarbij de regionale geschiedschrijving bestaat uit beschrijvingen van gebeurtenissen die per eeuw chronologisch gerangschikt worden. Daarnaast worden de ontwikkelingen in de landbouw, het belangrijkste middel van bestaan in de provincie, scherp in het oog gehouden, evenals de opkomende industrialisatie. Onderwerpen als de ontginning van woeste gronden, de teelt van vlas, hennep, meekrap, klaver en beetwortels genieten grote belangstelling.

In zijn uiterste wilsbeschikking zijn bovenstaande richtlijnen van het Genootschap duidelijk aanwezig. Het uitgebreide testament laat zich lezen als een geschiedenisboek. Per eeuw beschrijft Van Cooth de rampen en achterstanden, die de Brabantse bevolking in zijn ogen overkomen zijn. Zo beschrijft hij de plunderingen en strooptochten door de Gelderse

bendes van Maarten van Rossum. Uitvoerig staat hij stil bij de generaliteitsperiode, waarin Brabanders geen overheidsfuncties mogen vervullen. Pagina's lang wijdt hij uit over de voor Brabant sterk verbeterde situatie sinds 1795, waarin de koningen Willem I, II en III een stimulerende rol hebben gehad. Van Cooth noemt onder meer de aanleg van wegen en kanalen, de spoorwegen en het slopen van de vestingen Breda, Bergen op Zoom en 's-Hertogenbosch. Hij signaleert de grote armoede in de 19^e eeuw, vooral onder boeren en arbeiders en het uitzichtloze van hun bestaan. Hij ziet onderwijs, en dan vooral vervolgonderwijs, als het ultieme middel om deze neerwaartse spiraal te doorbreken. Daartoe wil hij landbouw- en tekenscholen oprichten. De tekenschool is een soort ambachtsschool voor technische tekenaars. Hier wordt les gegeven in lezen, schrijven, rekenen, natuur- en aardrijkskunde, geschiedenis, als ook in kennis van de gemeente. De ambachtsman wordt vooral onderwezen in landbouw, hout- en veeteelt, kennis van bouwmaterialen en vaardigheden in het omgaan met gereedschappen en werktuigen. Bij herhaling stelt hij in zijn testament uitdrukkelijk eisen aan het onderrichten van de christelijke deugden aan de leerlingen.

Van Cooth selecteert een tiental Brabantse en Gelderse gemeenten, die in zijn ogen geschikt zijn om in zijn geest scholen voor vervolgonderwijs op te richten. De gemeentebesturen krijgen daartoe een legaat. Van dit legaat moet het kapitaal behouden worden. Enkel de rentes en andere opbrengsten, volgens de bepalingen van het legaat, mogen gebruikt worden voor het hierboven genoemde onderwijs. Behalve deze gemeentebesturen legateert hij ook enkele kerkbesturen, het Provinciale Genootschap, het Algemene Armbestuur van 's-Hertogenbosch en zijn huispersoneel. In zijn testament

verordonneert Van Cooth dat het testament verstuurd moet worden aan alle raadsleden van de gelegateerde gemeenten, zodat ze kennis hebben van de inhoud van het testament en daarnaar kunnen handelen!

Met de uitvoering van het testament en de afhandeling van de legaten wordt de Bossche notaris mr. Rits belast. Acht gemeenten krijgen elk 40.000 gulden, te weten Boxmeer, Eindhoven, Oosterhout, Roosendaal, Uden, Waalwijk, Grave en Veghel. Van Cooth kiest deze gemeenten omdat daar al een goede, publieke school is en het geld gebruikt kan worden voor goed en ambachtelijk vervolgonderwijs. Want daar is het geld voor bedoeld: voor herhalingsonderwijs, voor landbouwonderwijs en technisch tekenonderwijs. Er moeten immers deugdelijke ambachtsslui komen. Van Cooth is begaan met de arbeidende klasse en meent dat goed onderwijs de arbeiders kan weghouden van 'duivelse verlokkingen'. Hij neemt nog 10 gemeenten extra op in zijn testament, waaronder Boxtel, voor het geval een van de bovengenoemde gemeenten het legaat niet accepteert.

Van Cooth bezit veel onroerende goederen, die hij schenkt aan gemeenten op wiens grondgebied ze liggen. Zo ontvangt de gemeente Esch een legaat, bestaande uit het landgoed Groenendaal, een hoeve (het Oude Mannengasthuis) en diverse andere stukken grond. Esch krijgt dit als beloning omdat de gemeente in zijn ogen goed gezorgd heeft voor onderwijs en wegen. Het is zijn verlangen dat de gelegateerde gronden nimmer worden verkocht, maar steeds eigendom van de gemeente Esch blijven. In het testament is tevens opgenomen dat na zijn overlijden zijn bejaarde dienstmeid elk jaar 240 gulden krijgt uitgekeerd door de gemeente Esch.

Ook Boxtel krijgt een legaat. Van Cooth onderbouwt dit legaat ten behoeve van het onderwijs met het argument dat Boxtel gunstig ligt in het midden van de provincie en gemakkelijk bereikbaarheid is. Hij vermaakt zijn onroerende goederen, die op Bختels grondgebied liggen. Het legaat bestaat uit een hoeve in Munsel, de huidige Van Coothhoeve bij De Kleine Aarde. Verder

legateert hij gronden in Boxtel en de opbrengst van de daar opstaande bomen komt ook de gemeente toe. De rente van het legaat moet gebruikt worden voor de oprichting en onderhoud van scholen voor vervolgonderwijs. In Boxtel worden daartoe een R.K. Landbouwwinterschool gebouwd (de eerste in Nederland) en een MULO met Tekenschool.

Rondom de erfenis ontstaat onenigheid tussen de gemeenten en de notaris, mr. Rits, die het testament uitvoert. Als alle giften uitgekeerd kunnen worden dient de notaris een rekening in waar iedereen van achterover valt, namelijk ruim 28.000 gulden, terwijl een ingehuurde deskundige berekent dat de helft meer dan genoeg is. Een slepende rechtszaak is het gevolg. In 1906 beslist de rechtbank dat de nota van de notaris toch betaald moet worden.

Het legaat wordt door de gemeente Boxtel belegd en levert in de loop der jaren een behoorlijk rendement op. De rente van dit kapitaal wordt door de gemeente jaarlijks uitgekeerd. Steeds vaker is dit voor onderwijs aan minder draagkrachtige jongeren, tweedekansonderwijs aan volwassenen en muziekonderwijs. In de loop der jaren is de gemeente van mening dat het Nederlands onderwijs zo goed is, dat ondersteuning, zoals Van Cooth voorstaat, nauwelijks meer nodig is. Ze besteedt de vrijkomende middelen aan andere zaken.

Door de verkoop van het Essche Oude Mannenhuis is een deel van de ruim 7 ton via Haaren naar Oisterwijk gegaan, terwijl de inwoners van Esch vinden dat dit geld aan het eigen dorp toebehoort. Door de verkoop van de Van Coothhoeve en de plannen rondom het voormalige De Kleine Aardeterrein is er ook hier volop discussie

hoe er in de toekomst met het legaat moet worden omgegaan en of de gemeenteraad volgens de laatste wilsbeschikking van Van Cooth uitvoert. Hoe dan ook, wenselijk is het dat de verantwoordelijken ten opzichte van de burgerij in deze helder en duidelijk maken hoe er gehandeld is.

Rechtbankvonnissen

Door Nel van Doorn

Het is inmiddels alweer bijna een jaar geleden dat ik als vrijwilligster bij het BHIC begon met het digitaal ontsluiten van rechtbankvonnissen uit het begin van de vorige eeuw. De vonnissen die ik onder ogen krijg, komen van de arrondissementsrechtbank te Breda, uit de periode 1916-1920. Ze zijn als scans al vrij in te zien op de site van het BHIC en het is mijn taak om ze doorzoekbaar te maken op naam, vonnis en andere basisgegevens. Gelukkig hoef ik dit niet helemaal alleen te doen. Samen met enkele andere vrijwilligers werken we ieder voor zich vanuit huis de vele honderden rolnummers af.

Doorgaans is het invullen van die gegevens niet echt spannend, maar de handschriften uit die tijd zijn soms echte puzzeltjes. Zo erg zelfs dat ze vroeger wel gedacht moeten hebben dat wij honderd jaar later allemaal alwetend zijn... niet dus. Het is dan fijn om terug te kunnen vallen op de vrijwilligersbegeleiders Rens en Vincent van het BHIC, die meer ervaring hebben met onder andere het ontcijferen van handschriften. Waar ik bijvoorbeeld de mist in ging, was bij een beroep. Ik was absoluut zeker te maken te hebben met een ‘inspecteur onverpakte vis’, maar het bleek toch echt een afkorting te zijn van een ‘inspecteur ongevallenverzekering’. Dat leek mij bij nader inzien ook beter, net als de vrouw die in mijn ogen als ‘verplukster’ te boek stond. Verderop in het verslag las ik iets over een ziekenhuis, dus al snel genoeg kwam ze als ‘verpleegster’ in beeld. Ook de ongezouten meningen van de ambtenaar zijn niet van de lucht.

13	Hoe is zijn fysische en psychische toestand?	een gezonde jongen zonder hersens
14	Hoe is zijn karakter?	een lobbis

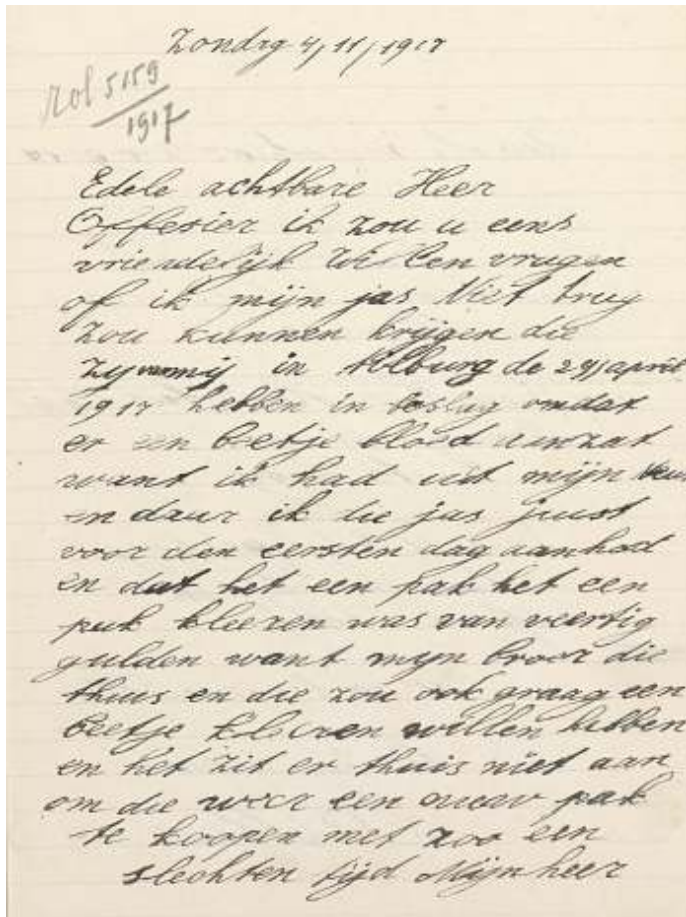
‘Gezonde jongen zonder hersens’. Karakter: ‘een lobbis’. We weten precies wat we ons daarbij moeten voorstellen, maar dat had ik toch wat tactischer verwoord.

Doordat ik dus af en toe de vonnissen beter ging bestuderen, al was het maar om een geschreven naam of datum beter te controleren, kwam ik regelmatig interessante en leuke verhalen tegen. Soms ook heel schrijnende.

De losse briefjes met hanenpoten blijken soms een schat aan informatie te bevatten. ‘Driewerf genade, Edelachtbare’, smeekt een verdachte die vastzit nadat hij een agent voor ‘deugniet’ had uitgemaakt. ‘Ik heb

hongerige engelkes van kinderen en een dranklustige vrouw die niet ter kerke kan’. Dus driewerf genade en graag meteen naar huis! Of deze bede verhoord werd, valt niet uit de stukken op te maken.

Verhullend is de brief van ene Petrus Maas. Hij vraagt beleefd of hij zijn jas terug kon krijgen die in beslag genomen was vanwege het onderzoek. Ja, er zat een ‘beetje bloed’ op, maar volgens hem was het zijn beste jas en omdat het er in de familie niet ‘aanzat’ een nieuwe te kopen, kwam het nederige verzoek tot teruggave.

Nog niet zo heel opzienbarend, totdat je verderop leest dat hij in Tilburg op klaarlichte dag in dronken toestand een Duitse militair met een mes dodelijk heeft verwond. Dan komt die jas met bloed in een iets ander daglicht te staan dan de ‘bloedneus’ die hij zelf zegt te hebben gehad. Zelfs een foto van het slachtoffer ontbreekt deze keer niet. Dat maakt het helemaal bijzonder; de zaak komt zo echt weer tot leven.

Soms zie ik op de scans voorwerpen voorbijkomen die mijn aandacht trekken, zoals plukjes paardenhaar met bevestigde loodjes. Net als veel van de andere rolnummers, speelt ook dit zich af in het grensgebied van

West-Brabant, waar smokkel voor de bevolking kenmerkend op de eerste plaats een levenswijze was en daarna pas een strafbaar feit. Zelfs mijn vrienden in de paardensport kenden dit verschijnsel niet. Het zal hoe dan ook te maken hebben gehad met een vorm van paardenzwendel, maar ik ben er niet achter gekomen of ze voor de dressuur of voor de slager bestemd waren.

Het tot nu toe voor mij meest heftige verhaal kwam ik min of meer toevallig tegen. Het delict was weinig meer dan ‘wederspanning’ (denk aan brutale ongehoorzaamheid of verzet bij aanhouding), maar gezien het enorme aantal documenten dat erbij zat, moest er meer achter zitten. Nieuwsgierig las ik het eens helemaal door en stuitte toen op een vreselijk drama. Hermina, een jonge dienstbode, raakte ongewenst zwanger. In haar wanhoop vluchtte ze naar huis waar ze door haar moeder werd ontvangen met woorden in de strekking van ‘wat moet ik hier nou mee? Zie maar dat je er vanaf komt’. Uitgebreid wordt verslag gedaan over de geboorte bij haar moeder thuis, hoe Hermina alles alleen moest doorstaan... en hoe ze haar pasgeboren kindje onder de dekens wurgde en het lichaampje in de brandende kachel gooide. Haar moeder negeerde alles. De angst voor schande was in die tijd duidelijk groter dan de zorg voor haar dochter. Het vonnis is zeer uitgebreid en vele getuigen hebben haar ellendige toestand gezien en erover gepraat, met elkaar, maar geen woord met Hermina. Zij kreeg bovendien geen hulp, maar een gevangenisstraf. Het delict werd gewijzigd in kindermoord. Het ergste is nog wel dat dit verre van een op zichzelf staand incident was. Dit soort verhalen kwamen vaker voor dan aangenaam is om te beseffen. Nog steeds, helaas...

Ook het ogenschijnlijk heldere vonnis over een kwakzalfster die gepakt wordt vanwege het onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst, krijgt een verrassende wending. Een vruchtafdrijving wordt tot in detail beschreven: de smerige, met bloed aangekoekte instrumenten die gebruikt werden en de financiële vergoeding die er tegenover stond. Die was niet gering, want alle pogingen mislukten blijkbaar. Het vonnis is al bijna aan de laatste bladzijde toe als er ineens een telegram van de burgemeester tevoorschijn komt.

‘Kan het lijk worden begraven?’, met klein eronder ‘nee sectie’. Dan begint het ellendige verhaal pas goed. De jonge vrouw die de mislukte abortus had ondergaan, werd in een eerder document opgeroepen om als getuige in de rechtbank verslag te doen. Er kwam een briefje van haar vader retour dat ze ziek was en niet kon komen. Wat blijkt? Nog diezelfde dag overleed ze aan bloedvergiftiging als gevolg van het gebruik van

smerige instrumenten.

De spraakmakende, onopgeloste moord op Marietje Kessels in een Tilburgse kerk passeerde nagenoeg in zijn geheel de revue toen een tamelijk willekeurige dakloze de moord opeiste, jaren nadat het was gebeurd. Aangezien hij niet de enige was met dit idee, werd zijn claim na politie- en psychiatrisch onderzoek terzijde gelegd. Maar de brieven van het Vaticaan met een financiële donatie van 25.000 gulden voor ‘het engeltje van Tilburg’ en ‘de arme Tilburgse kinderen’ doen het ergste vrezen voor de rol van de toenmalige pastoor die ook toen al in beeld was als verdachte. De verdenkingen in zijn richting waren meer dan sterk. Toch nog een naar gevoel bij mij, als is het lang geleden.

Maar ook: alle ogen gericht op Kwatta! Dat vormt wel het onderwerp van de zaak van een postbode die de buitengewoon populaire Kwatta-soldaatjes achteroverdrukte om zijn geliefde te plezieren. Marilou Nillesen van het BHIC heeft dit verhaal geplaatst op de verhalenpagina van het BHIC . Parallellen met de huidige tijd zijn er genoeg te vinden. Een tijdje terug was in het nieuws dat met drones gepoogd was om telefoontjes in een zwaarbewaakte gevangenis af te leveren. De poging mislukte, maar ook vroeger werd er al op slinkse wijze met de buitenwereld gecommuniceerd. Op de binnenkant van chocoladewikkels bijvoorbeeld, of met andere creatieve bedenksels.

Zelfs een moord werd niet geschuwd, getuige de opmerking dat ze iemand ‘de kraaienmars laten lopen’, of de ‘kraaienmars laten blazen’. Voor degenen die het Bargoens niet machtig zijn: dit is een verzoek om iemand om het leven te brengen. Op een ander vodje wordt waarschijnlijk de locatie van de buit aangegeven.

Uit deze documenten blijkt wel dat er is meegelezen door het gevangenispersoneel en dat nader onderzoek nog bezig is. Ook op dit verhaal kan misschien nog een vervolg komen op de Verhalensite van het BHIC, want hoe het precies afloopt, kan hier niet uit worden opgemaakt. Door dit vonnis bij de mensen van het BHIC onder de aandacht te brengen, kunnen zij er bekendheid aan geven. Wie weet dat er zich dan een speurder aandient die dichterbij andere bronnen zit en nieuwe feiten aan het licht kan brengen.

Detail uit Staat van inlichtingen

Korte Steeg

Misleidende toponiemen weerspiegeld in straatnamen, deel 3

Door Wim Veekens

In de komende afleveringen van de Nieuwsbrief wil ik graag aandacht besteden aan een aantal toponiemen uit het uitgebreide Boxtelse toponiemenbestand (inclusief voormalig Boxtels Gemonde). Deze toponiemen of veldnamen zijn niet helemaal wat ze lijken te zijn!

Korte Steeg. Straatnaambord

In de Nieuwsbrief van mei en september hebben we achtereenvolgens de ‘vervormde’ namen Glasvenseweg (Roond) en De Schoonberg (Gemonde) besproken. In deze aflevering is de bespreking van de Korte Steeg (Lennisheuvel) aan de orde. De straatnaam Korte Steeg is net als Glasvenseweg en De Schoonberg in december 1980 ingevoerd bij de vaststelling van een groot aantal nieuwe namen in het buitengebied van de gemeente Boxtel. De Korte Steeg is een gedeeltelijk verharde zijstraat van de Mijlstraat (zie kaart).

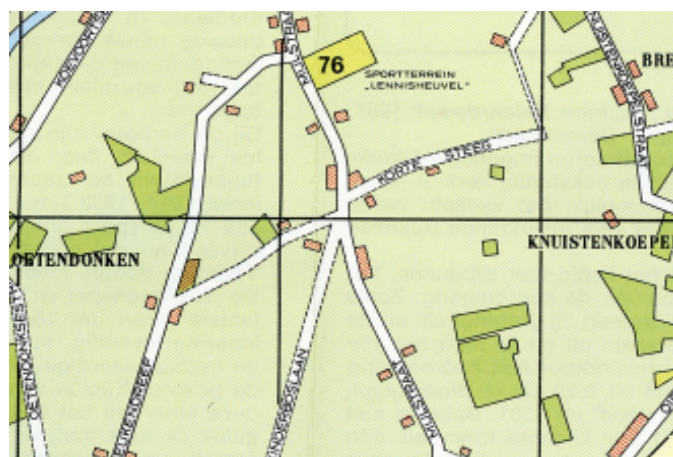
‘De naam Korte Steeg spreekt voor zich: we hebben hier inderdaad te maken met een nauw straatje, dat bovendien erg kort is’, aldus Evert Meijs in zijn Boxtelse straatnamenboek uit 1989. Uit de hierna genoemde oude vermeldingen of attestaties blijkt echter dat *Korte Steeg* door ‘aanpassing’ (volksetymologie) is ontstaan: het element *Korte* is een verbastering van een niet meer begrepen woord, in dit geval een naam.

Voordat we beginnen met oude vermeldingen van *Korte Steeg*, staan we even stil bij de term *steeg*. *Steeg* is etymologisch verwant met *stijgen* en benoemde oorspronkelijk een ‘omhooglopende weg’. In steden heeft *steeg* deze betekenis soms behouden wanneer ze een min of meer oplopend (en vaak doodlopend) straatje aanduidt. Maar in de toponymie of plaatsnaamkunde heeft *steeg* gewoonlijk meer specifieke betekenissen, zoals ‘smalle,

vrij korte landweg tussen twee straten, zijweg(je) van een doorgaande weg, verbindingswegje’. Een verbindingswegje wordt in de volksmond ook wel ‘binnenwegske’ of ‘binnenpad’ genoemd.

Keren we terug naar Korte Steeg. De oudste vermelding hiervan dateert van 1656 uit de Schepenbank van Boxtel. Hier is sprake van een stuk weiland met de naam *Leemvelt*, dat zich uitstreckte tot op *de cortte Steghde*. In 1682 wordt in het Oud-archief gemeente Boxtel een stuk grasland genoemd dat in *de Corte Steeghde* lag. Uit de achttiende eeuw komen in de Schepenbank onder meer deze attestaties voor: *de gemeijne straat de Corte Steegt genaamt* (1752); *weij aan de Korte Steegd* (1796). Vanaf de negentiende eeuw is het al vaak de vorm *Korte Steeg*, met een enkele keer de aaneengescreven vorm *Kortesteeg*.

Even twee opmerkingen. De eerste opmerking is dat eind achttiende eeuw in een stratenschouwboek de zogenaamde ‘gestapelde’ naamsvorm *Korte Steegstraat* voorkomt: de gezamenlijk eigenaren of geërfden van *de Korte steegstraat* krijgen dan, in 1798, de opdracht om deze *steeg egaal te maaken*. De tweede opmerking betreft een algemeen verschijnsel in de toponymie: de naam van de straat gaat over op het land dat aan de straat ligt. Dit geldt ook voor de Korte Steeg, zoals blijkt uit: *stuck weylants genaamt de cortte Steghde* (1656,

Korte Steeg, zijstraat van de Mijlstraat. Kaart gemeente Boxtel 1978

Schepenbank) en *stuk teulland genaamt de Korte Steeg geleegen onder den gehugte Lennisheuvel* (1780, Notarieel Archief Boxtel).

Zoals hierboven gezegd, is *Kort(e)* een misleidend woord dat is ontstaan uit een vervorming van een naam, om preciezer te zijn een persoonsnaam. De huidige vorm *Korte Steeg* is dus oorspronkelijk geen verwijzing naar de beperkte lengte van de straat, zoals Meijs dat wel heeft gedacht. Hier volgen enkele voorbeelden om deze stelling te ondersteunen. De oudste vermelding dateert van 1597 en komt uit de Schepenbank Boxtel. Het betreft een akker *inden hertganck van Lenneshovel aen de strate genaamt de Corste Steeghde*. Verdere vermeldingen: *Lenneshovel, aenden gemeyn Steeghde genaamt de Corste Steeghde* (1601, Schepenbank); *weyde genaamt inde corste steegde aende gemeyn straet* (1637, Schepenbank). Naast de dan al bestaande vorm *Cortte Steghde* (en varianten) komt in 1664 de vorm *Corsten Steeghde, Lennisheuvell* voor (Schepenbank). In een 18de-eeuws verpondingskohier (1734) is sprake van *Weij aen de Corste steeg*. Nog in 1848, naast de al gangbare naam *Korte Steeg*, spreekt men van *de Korste Steeg* in de zinsnede *het schoor [= smal planken brugje] over de Loop naar de Korste Steeg* (Nieuw Administratief Archief Boxtel).

Hoogstwaarschijnlijk is inmiddels duidelijk geworden dat *Corste(n)/Korste* verwijst naar de naam *Corsten*. *Corsten/Korsten*, een patroniem of vadersnaam van *Corstianus*, is afgeleid van de heiligennaam *Christinus*, een verkleinvorm van *Christianus* of *Christus* 'de gezalfde'. Naast *Korsten(s)* komen de wisselvormen *Karsten(s)*, *Kersten(s)*, *Kirsten(s)* en *Kursten(s)* voor. Ook sluiten hierbij namen aan als *Christiaans*, *Kerstiaans*, *Korstiaans* en *Kristensen*. Overigens, de oudste naam voor de Korte Steeg is *korstkens stege* uit 1585 (Schepenbank): *Huys(e) tot Lennishoevel aende gemeyn strate genaamt de korstkens stege*. De naam *Korstke(n)* is een verkleinvorm van *Corst/Korst*: 'kleine Corstiaan'. Deze oudste attestatie toont aan dat de Korte Steeg haar naam oorspronkelijk niet heeft gekregen vanwege haar geringe lengte.

Net als in de vorige afleveringen kunnen we besluiten met de opmerking hoe belangrijk het in de naamkunde is te beschikken over oude naamsvormen. Deze vormen liggen immers het dichtst bij het moment waarop de veldnamen of toponiemen zijn gegeven. Ze zijn daardoor meer geschikt om tot een (meer) betrouwbare verklaring van de naam te komen.

De foto's zijn gemaakt door Ruud van Nooijen.

Korte Steeg. Veldpoort aan het einde van de straat

Wierook en de nar

Door Henk van Beers

De opstand van Nederland tegen Spanje (1568-1648) mondt uit in een strijd tussen protestanten en katholieken. Laatstgenoemde groep verliest haar bevoorrechte positie, ooit verworven in de middeleeuwen en raakt daardoor aan de achterste mem. Haar geloof mag niet langer openlijk beleden worden. Hier in Boxtel raken zij de Sint-Petruskerk kwijt. Het gebouw is veel te groot voor de weinige protestanten. Enkel het koor wordt gebruikt, de rest functioneert als gemeentehuis, gevangenis, archiefruimte en opslagplaats. Uiteindelijk stort het middenschip in. Als minderheidskerk weten de katholieken zich desondanks te handhaven, al moeten zij hoge kosten maken om ontheffingen van antikatholieke maatregelen te krijgen. Voor de meeste katholieken is het bijvoorbeeld niet meer mogelijk een goede baan of positie te verwerven en zijn zij aangewezen op schuilkerken en in het geheim opererende priesters. Kortom, katholieken zijn tweederangsburgers geworden.

Pas in de tweede helft van de 19de eeuw komt daar verandering in. Hun officiële positie verbetert wanneer de scheiding tussen kerk en staat wordt afgekondigd en vanaf 1853 wanneer nieuwe bisschoppen de organisatie van de kerk stevig oppoetsen. Katholieken worden politiek actief en stichten priesteropleidingen, terwijl overal kerken met torens tot in de hemel verschijnen. De eerste rooms-katholieke dagbladen en tijdschriften, zoals de Katholieke Illustratie en De Tijd, rollen van de persen. Een belangrijke voorwaarde voor de opleving wordt gevormd door kloosterorden en congregaties. Naast nieuwe Nederlandse stichtingen vestigen zich ook Duitse en Franse congregaties in Nederland, uitgeweken voor antiklerikale maatregelen in eigen land. In de loop der jaren kent Boxtel maar liefst 12 kloosters. De religieuzen bouwen een netwerk op van katholieke scholen, ziekenhuizen en armenzorg. Zij geven aan het eind van de negentiende eeuw ook de aanzet voor een

Viering op Sacramentsdag bij de Lourdesgrot in het park van Kasteel Stapelen in de vijftiger jaren

opvallende missie-ijver. Missionarissen zwerven uit over de hele wereld. Katholiek Nederland blaakt van trots wanneer zij door de paus ten voorbeeld wordt gesteld.

In de eerste helft van de 20ste eeuw heerst onder de katholieken een sterke groepsgeest en sociale controle. De kerkelijke overheid beschikt, naast het katholieke onderwijs, over een breed scala van sociale, culturele en recreatieve organisaties om het dagelijks leven en werken te sturen met als meest effectieve middel de biechtstoel. De voorschriften op het terrein van goede zeden, seksualiteit en huwelijksleven worden voortdurend ingeprent. Dat de kerk daar in hoge mate in slaagt blijkt onder meer uit het aantal kinderrijke gezinnen. Overall wordt nu het predicaat r.-k. opgeplakt: de RK Arbeidersbeweging, de RK Middenstandsbond, de RK Werkgeversorganisatie, het RK Werkliedenverbond tot zelfs aan de voetbalclub en de RK Konijnenfokvereniging. Er komt een dekkend netwerk van lagere en middelbare scholen. Allen op rooms katholieke leest geschoeid. In Tilburg komen de Leergangen en de Handelshogeschool van de grond, terwijl in Nijmegen met de opening van de RK Universiteit in 1923 'de kroon op het werk' wordt gezet.

Na de Tweede Wereldoorlog streven de bisschoppen en leiders van de katholieke zuil naar een zo volledig mogelijk herstel van de vooroorlogse situatie. Zo wordt in 1945 de oprichting van de Katholieke Volkspartij een feit, terwijl het katholieke verenigings- en organisatieleven opnieuw wordt uitgebouwd. Probeert de kerk op deze wijze de gevolgen van de snelle modernisering van de Nederlandse samenleving tegen te houden? Het resultaat is dat tot ver in de jaren vijftig de verzuilingsgraad van katholiek Nederland overall voelbaar is. Bedevaarten zijn aan de orde van de dag, de Mariaverering stijgt met stip. Processies kennen rijen paters, fraters, broeders en zusters, misdienaartjes en bruidjes en vooral veel wierook. Opleidingen tot priester, zuster of pater verschijnen als paddenstoelen in de herfst. Menige morgen ga je op nuchtere maag naar de parochiekerk ter communie, een enkele keer bezoek je het lof. Je ontvangt onderwijs van fraters en nonnen. Als je zorg

nodig hebt, vraag je om het Wit-Gele Kruis. Kerkelijke feesten als Kerstmis, Pasen en Pinksteren bepalen het jaarritme. Trouwen doe je voor de kerk. Veel is gericht op het leven van het hiernamaals. Een aflaat is betrekkelijk snel verdiend. Het Rijke Roomse Leven is een feit.

Voorzichtig ontstaat een tegenbeweging. Steeds meer katholieke organisaties beginnen hardop te twijfelen aan de zin van hun 'RK'. De tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1962) door paus Joannes XXIII aangekondigde 'update van de kerk' valt in vruchtbare bodem. De invoering van de volkstaal in de liturgie en een vermindering van trouw aan de moraal zijn de eerste kenmerken van deze vernieuwingen. Een ontwikkeling die sterk bevorderd wordt door het open optreden van de Bossche bisschop Bekkers. De vernieuwingsbeweging krijgt de wind in de rug. Het oecumenische gesprek tussen kerken en andere geloven, gestart tijdens de Tweede Wereldoorlog, begint haar vruchten af te werpen. Deze acties gaan parallel met een sterke en snelle ontzuiling van de samenleving. Ook in het stemgedrag komt dit tot uitdrukking. In 1963 trekt de KVP nog 32% van de Nederlandse kiezers, in 1972 is dat al gehalveerd. Ook het kerkbezoek daalt van 65% in 1966 naar nauwelijks 13% in 1991. Een percentage dat sindsdien stevig blijft dalen. Iets wat overigens ook geldt voor andere kerkgenootschappen.

Is het einde van de teloorgang in zicht? Voorspellen is moeilijk, zeker als het om de toekomst gaat. Ik waag mij er dus niet aan. Liever roep ik de cultuur-theoloog Frank Bosman te hulp, wanneer hij in zijn boek: 'De eeuwige nar' opmerkt -ik citeer vrijuit- 'Je hoeft geen statisticus te zijn om te concluderen dat de glorie dagen van kerken, kathedralen en kloosters definitief achter ons liggen. Het Rijke Roomse Leven is voorbij, tot genoegen van sommigen, tot verdriet van enkelen en tot volslagen desinteresse van de meesten, die slechts in het geweer komen tegen de ontkerkelijkheid als de oude parochiekerk noodgedwongen moet worden afgestoten of gesloopt. In tegenstelling tot geïnstitutionaliseerde instellingen is het einde van het geloof evenwel niet in zicht, want dat is onuitroeibaar. De ware gelovige blijft als een 'heilige nar', die de gevestigde orde de spiegel voorhoudt. Hij of zij zwemt tegen de stroom in, omdat het anders kan, nee anders moet. Ook in ons eigen land. Het gaat in deze wereld immers niet om de geslaagde zakenman, die enkel oog heeft voor zijn aandeelhouders in plaats van voor de arbeider die geen hypotheek voor zijn huis kan krijgen. Of de briljante politicus die meer oog heeft voor de eigen carrière dan voor het welzijn van de ongehuwde bijstandsmoeder. De mens is meer dan enkel economie.'

De tijd zal het leren.

Elisabethsdal

Zusters Clarissen in Boxtel, 1468-1717

Door Christ van Eekelen

Digitaliseringg kloosterarchief

De zusters Clarissen hebben tussen 1468 en 1717 in Boxtel gewoond, waarna ze naar Megen zijn vertrokken. Hun archief hebben ze meegenomen. In 2016 is op initiatief van pater Hans de Visser gestart met het digitaliseren van het Boxtelse gedeelte van dit archief. Dat hij toegang kreeg tot het kloosterarchief is bijzonder te noemen, want niet eerder kreeg iemand toestemming deze belangrijke documenten mee naar Boxtel (terug) te nemen en ze daar te fotograferen. Deze documenten, voornamelijk charters, zijn door Rini van Oirschot gefotografeerd, waarmee hij ruim twee jaar bezig is geweest. Daarna is van elk charter door Geertrui van Syngel een korte samenvatting (regest) van de inhoud gemaakt. Ook dat was een bijzondere en tijdrovende klus. Daarbij heeft zij hulp gekregen van Hans de Visser. Geertrui studeerde middeleeuwse geschiedenis en heeft grote kennis van het Latijn en oude hand-

V.l.n.r. zuster Chiara Bots, Hans de Visser en Rini van Oirschot in het archief van de zusters Clarissen in Megen

schriften. Het archief is nu voor iedereen digitaal te raadplegen. De regesten en de foto's van de charters zijn terug te vinden op de website van Heemkunde Boxtel <https://heemkundeboxtel.nl/dorpsgeschiedenis/religieuze-en-kerkelijke-geschiedenis/kloosters/clarissen/regesten/> en de website van het BHIC in 's-Hertogenbosch <https://www.bhic.nl/onderzoeken/archieven> onder 'Clarissen Megen'.

Cursus Petrus-o-logie

Een werkgroep van Heemkunde Boxtel, bestaande uit Hans de Visser, Dik Bol, Robert Zwanenberg en Christ van Eekelen, is in 2019 druk bezig deel twee van de cursus over de Sint Petrusbasiliek vorm te geven. Hans de Visser gaat aan de slag met de onderwerpen Schuurkerk, Kanunniken en Zusters Clarissen. Door de grote hoeveelheid nieuwe informatie, die de inmiddels gedigitaliseerde archiefstukken geven, is hij voornemens het geheel in boekvorm uit te geven. Begin maart 2020 is Hans zo ver gevorderd dat hij een afspraak maakt met uitgever Pictures Publishers in Woudrichem. Door het overlijden van Hans op 25 maart 2020 komt alles stil te liggen. Heemkunde Boxtel besluit daarop het boek, waar Hans mee bezig was, alsnog postuum uit te geven. Wel wordt besloten het script terug te brengen tot enkel de zusters Clarissen.

Lakzegels die nog in Boxtel gebruikt zijn

Werkgroep boek 'Elisabethsdal'

Een werkgroep, bestaande uit Hanneke van der Eerden, Henk van Beers, Rini van Oirschot, Geertrui van Syngel, Noor Reigersman en Christ van Eekelen, gaat voortvarend te werk waarbij dankbaar gebruik wordt gemaakt van de input uit de cursus Petrus-o-logie. Er is veel dank verschuldigd aan de paters Kapucijnen in Tilburg, die het boek financieel mede mogelijk hebben gemaakt. Philippus, kunstenaar en medebroeder van Hans, heeft een aantal tekeningen van de Clarissen ge-

maakt en geeft toestemming om die in het boek te gebruiken.

Gratis boek voor Heemkundeleden

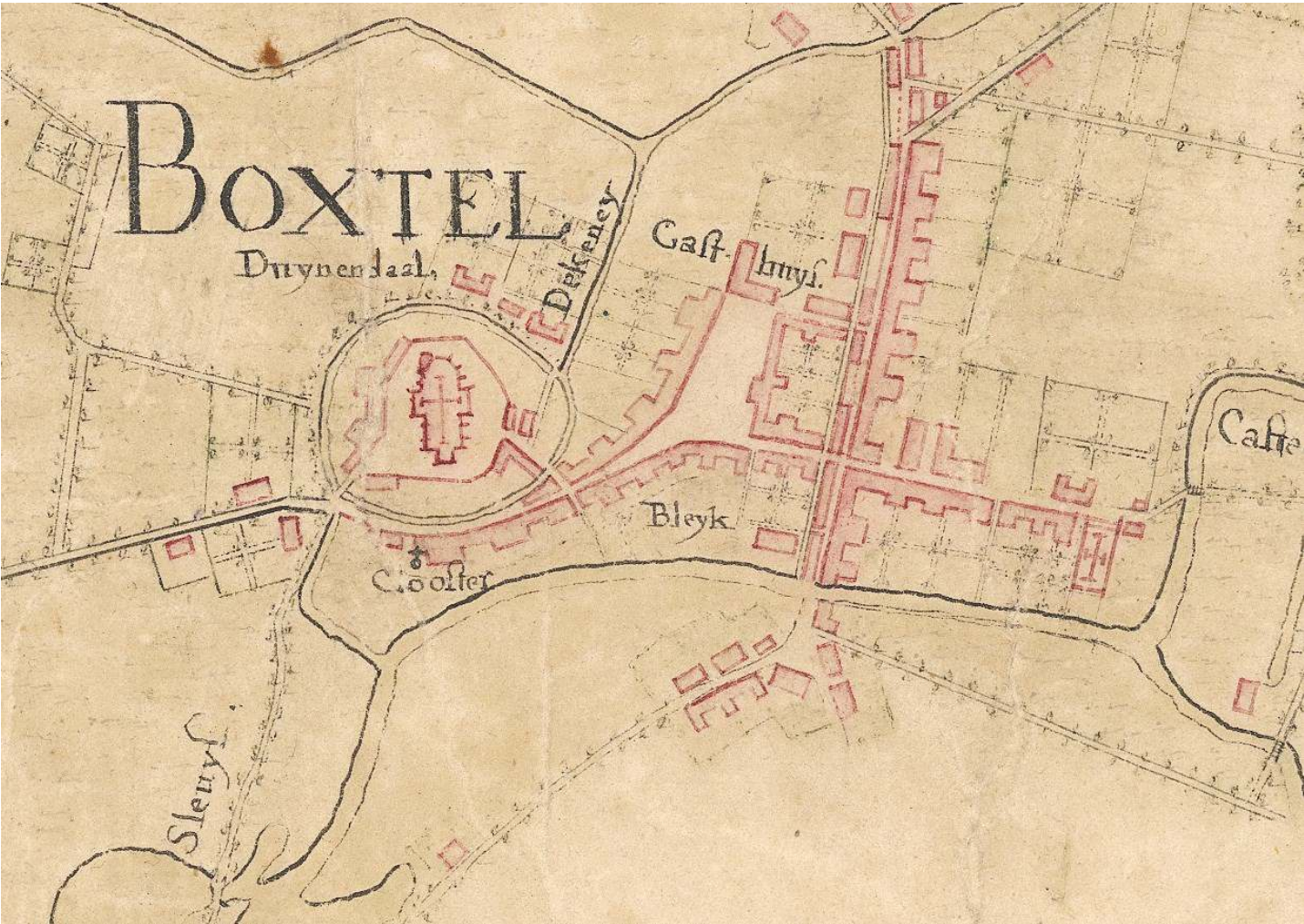
Het bestuur van Heemkunde Boxtel betreurt het dat er tijdens de coronapandemie weinig contact met de leden is geweest: geen lezingen en geen excursies. Vanwege dat gemis besluit het bestuur periodiek een omvangrijke nieuwsbrief per post naar de leden te sturen. Om dat contact ook op een andere manier te compenseren wordt het boek van Hans de Visser aan alle leden gratis verstrekt. Hoe men het boek in bezit kan krijgen leest u op de pagina hiernaast.

Het eerste boek van ‘Elisabethsdal’ zal aangeboden worden aan de abdis van de zusters Clarissen uit Megen, zuster Angela. De uitreiking zal in besloten kring plaats vinden.
Vanaf 20 november 2021 tot 30 januari 2022 is in het Mubo een expositie over de zusters Clarissen in het algemeen en over de Buxtelse periode in het bijzonder. Zondag 12 december verzorgt Guus Bekooy in het Mubo een lezing aan de hand van een serie foto’s die hij begin jaren 60 maakte van de zusters Clarissen in Megen. Zijn zus woonde hier in het klooster.

Woensdag 15 december zal er een kleine excursie georganiseerd worden naar het Mubo. Hier leest u meer over elders in deze nieuwsbrief.

Éen van de charters uit het archief van de zusters Clarissen

Detail uit de kaart van de Bodem van Elde uit 1803 door Hendrik Verhees waarop het klooster is ingetekend dat in 1717 verdween

DE CLARISSENSTRAAT, fraai gelegen tussen Markt en Bosscheweg, is één van de oudste straten van Boxtel en dankt haar naam aan het voormalige klooster 'Sint-Elisabethsdal' van de zusters Clarissen. Zij woonden en werkten er tussen 1468 en 1717. Dit klooster strekte zich uit in de huidige Clarissenstraat tussen de huisnummers 9 en 31 en gronsde met de achterzijde aan de Dommel. De in maart 2020 aan corona overleden Hans de Visser, een begrip in Historisch Boxtel en omgeving, weet in dit boek op de hem bekende en boeiende wijze nieuw leven te wekken in het wel en wee van de zusters in relatie tot Boxtel.

Beste Heemkundeleden,

Elisabethsdal

Hier ziet u de cover van het boek dat geschreven werd door pater Hans de Visser.

Toen hij in maart 2020 overleed was het boek in concept zo goed als klaar.

Een werkgroep van Heemkunde Boxtel (bestaande uit Henk van Beers, Christ van Eekelen, Hanneke van der Eerden en Nellie van den Brandt) heeft zich ingezet om dat laatste boek van Hans de Visser alsnog het levenslicht te laten zien.

Het bestuur van Heemkunde Boxtel vindt dat de werkgroep daarin geslaagd is.

Alle leden van Heemkunde Boxtel krijgen dit boek gratis aangeboden als compensatie voor de lock-downperiode en als aandenken aan ons heemkundelid Hans de Visser.

Hoe kunt u in het bezit komen van dit boek?

- U kunt het afhalen in de Heemkamer, Burgakker 4, tijdens de openingstijden. Iedere vrijdag tussen 10 en 13 uur (vanaf 26 november)
- U kunt het afhalen bij het MUBO, Baroniestraat 18, tijdens de openingstijden zaterdag en zondag van 13 tot 17 uur (van 20 november tot 30 januari 2022). U kunt dan tevens de expositie over de zusters Clarissen bewonderen. U betaalt €4,00 entree voor het museum. Met een museumkaart is de toegang gratis.
- Wilt u een extra exemplaar van het boek kopen, dan betaalt u €19.95. Het boek is te koop in de Heemkamer en bij het MUBO. Wilt u het boek per post ontvangen, dan komt er €4,60 aan verzendkosten bij.

Het bestuur van Heemkunde Boxtel

Excursie naar Museum Boxtel

Op 15 december 2021 om 14.00 uur organiseert Heemkunde Boxtel een excursie naar Museum Boxtel.

Geschiedenis Mubo

De start van MUBO is begonnen met het samenbrengen van bestaande collecties van de stichting Hendrik Verhees, de stichting Piet Dorenbosch, het Gilde Sint-Barbara & Sint-Joris en de devotionalia van Gaudete. De culturele en maatschappelijke visie was, om deze vier uiteenlopende collecties te integreren in één museum en er één verhaal van te schrijven. Gaandeweg is deze visie doorontwikkeld naar het vertellen van de geschiedenis van Boxtel vanaf de Prehistorie tot en met de Moderne Tijd door middel van de Canon van Boxtel. De vier eerder genoemde collecties maken hiervan inmiddels onderdeel uit.

De Canon van Boxtel bestaat nu uit 49 vensters. Daarmee komen de belangrijkste gebeurtenissen, personen,

voorwerpen en kunstwerken in Boxtel in het MUBO aan bod. In samenwerking met deskundigen van o.a. Heemkunde Boxtel zijn de vensters geselecteerd. Deze zijn verbeeld en verwoord in de vaste expositie, die is te zien op de eerste en tweede verdieping van het museum.

MUBO organiseert vijf wisselexposities op jaarbasis over uiteenlopende onderwerpen. Dat kunnen historische exposities zijn met onderwerpen die zijn gerelateerd aan de Canon van Boxtel, maar ook kunstexposities over het werk van Buxtelse kunstenaars.

Met de keuze van de onderwerpen wordt rekening gehouden met de doelstelling om ook meer bezoekers aan te trekken van buiten Boxtel en van buiten Noord-Brabant.

Excursie

U komt op eigen gelegenheid naar het Mubo, Baroniestraat 18.

U wordt om 14.00 uur ontvangen met koffie of thee en cake.

Gidsen van het Mubo leiden u rond door de vernieuwde vaste expositie op de eerste en tweede verdieping van het museum.

Gidsen van Heemkunde Boxtel leiden u op de begane grond rond door de wisselexpositie, die handelt over de geschiedenis van de zusters Clarissen in Boxtel en Megen.

Voor deze excursie dient u zich op te geven door middel van het overmaken van een eigen bijdrage van € 2,00 op rekening van Heemkunde Boxtel, NL79 RABO 0128 7128 80 onder vermelding van excursie Mubo en de naam (namen) van de deelnemers
Heeft u een museumkaart, neem die dan s.v.p. mee naar het museum.

- Wat: excursie naar Museum Boxtel
- Wanneer: woensdag 15 december 2021 van 14.00 tot 17.00 uur
- Wie: leden van Heemkunde Boxtel met evt. een introducee
- Waar opgeven: door overmaking van € 2,00 per persoon op rekening van Heemkunde Boxtel

Onderwijzer Adam Benedictus van Gool (1867-1942)

Door Christ van Eekelen

De openbare school in de Mijlstraat, de Boerenschool. In 1882 wordt in Breukelen aan de Mijlstraat op een perceel van het Armbestuur een nieuwe school gebouwd. Deze school komt in plaats van de school in Tongeren. De school, die 150 kinderen moet kunnen opvangen, wordt begroot op 6487 gulden en de school-meesterswoning op 3184 gulden. Het werk wordt in december 1881 voor 9460 gulden aangenomen door J. van Rijt uit Oisterwijk. Bij de opening van de school in 1882 blijken maar twee van de drie lokalen nodig te zijn. Pas in 1886 wordt uiteindelijk ook het derde lokaal in gebruik genomen en in 1889 was de school te klein!

Op 25 juni 1886 wordt door de Raad van de gemeente Boxtel, op voordracht van burgemeester Van Lams-weerde, tot (hulp)onderwijzer aan de school te Breuke-len benoemd Adam Benedictus van Gool, tegen een bezoldiging van 450 gulden per jaar. Onder de jaarwed-de is ook begrepen het geven van onderwijs in de derde schooltijd en het herhalingsonderwijs. De school, de latere Sint Aloysiuschool, wordt in de volksmond Klumpkesschool of Boerenschool genoemd.

18 september 1899. Links Adam van Gool en rechts Van Abeelen

Adam van Gool wordt op 21 maart 1867 in Goirle geboren. Hij is amper 19 jaar als hij zijn 'akte van bekwaamheid als onderwijzer' haalt en hij aan de Boerenschool wordt benoemd. Terwijl hij les geeft aan de jonge leerlingen van Breukelen blijft hij zelf ook studeren. In november 1891 slaagt hij voor een examen, waarbij hij de

Huis van het schoolhoofd van de Aloysiuschool (ook wel klumpkes- en boerenschool genoemd) gebouwd in 1882 aan de Mijlstraat

zesendertig leerlingen met twee onderwijzers. In 1901 Links Adam van Gool

akte van bekwaamheid voor lager onderwijs voor het 'huis- en schoolonderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek' verwerft. In september 1893 slaagt hij voor het examen 'hoofdonderwijzer' en op 27 november 1893 wordt hij door de Burgemeester en Wethouders van Boxtel benoemd tot 'tijdelijk waarnemer van de betrekking van Hoofd der openbare school' te Breukelen. Hij krijgt hiervoor een salaris van 800 gulden per jaar gedurende de tijd dat hij als tijdelijk waarnemer in functie zal zijn. Het waarnemerschap houdt niet zo lang stand want per 1 februari 1894 wordt Adam van Gool als 23-jarige benoemd tot onderwijzer met hoofdakke aan de openbare school in Boxtelbinnen. Dit is de school op de Burgakker. Of hij ook daadwerkelijk onderwijzer op deze school is geweest of hoe lang hij daar onderwijzer was is onbekend.

In 1903 solliciteert hij naar de betrekking van Hoofd der School te Middelrode. Hij is dan al weer werkzaam op de openbare school in de wijk Breukelen. Het hoofd van de school in Breukelen, Hendricus Michiel van Griensven, schrijft een aanbeveling aan het schoolbestuur in

Aloysiuschool, Boerenschool of Klumpkesschool in 1970

Middelrode. Ook het schoolbestuur van de school in Breukelen beveelt Adam van Gool in Middelrode aan. 'Hij zou een goed hoofd van de school in Boxtel zijn als hij in het bezit was geweest van de akte Frans' schrijft het Boxtelse schoolbestuur. De goede aanbevelingen hebben niet gewerkt. Van Gool legt zich er niet bij neer en gaat weer studeren. Op 22 augustus 1905 slaagt hij voor het examen Frans en ontvangt hij hiervoor de akte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in de Franse taal. Met deze papieren op zak solliciteert hij in 1908 naar de functie van Hoofd der School in Dussen. Hier wordt hij aangenomen en het gemeentebestuur van Boxtel verleent Adam van Gool per 1 november 1908 eervol ontslag als onderwijzer aan de openbare school Breukelen in Boxtel. Burgemeester A. J. Gijsen, van Boxtel zal niet goed ingelicht zijn door zijn ambtenaren, want hij feliciteert Van Gool met het behalen van zijn akte 'Landbouw'.

Adam Benedictus van Gool trouwt in 1899 in Boxtel met de in Boxtel wonende en in Amsterdam geboren Johanna Gelton. De ouders van Johanna Gelton woonden in Boxtel, maar hadden ook een zomerhuis in Gemonde. Dat huis was het 'kasteeltje' Montfroid. Er zijn meerder lezingen over de naam Montfroid. Zo schrijft de Brabantse Milieufederatie dat de straatnaam Koudenberg in Gemonde is afgeleid van het Brusselse plein Mont Froid. Een hooggeplaatste Belgische militair, die zich in eigen land niet meer veilig voelde, emigreerde naar Gemonde. Een andere lezing is dat het huis Montfroid door Henrica van Hemmen wordt vernoemd naar haar overleden man Couwenberg, Montfroid in het Frans. Het pad waaraan het huis ligt heet Koudenberg en is een zijstraat van de Koudenbergstraat in Gemonde.

Op 4 september 1942 overlijdt Adam van Gool, op 75 jarige leeftijd, in Berlicum.

Huize Montfroid met rechts in het zwart weduwe Van Gool in 1943

Open monumentendag 2021, een terugblik

Door Harrie van den Berg

Ook in 2021 werd in Boxtel Open monumentendag weer georganiseerd door de gemeentelijke monumentencommissie samen met Heemkunde Boxtel. Deze dag was dit jaar op 11 september met als thema 'mijn monument is jouw monument'. In dit kader paste mooi het feit dat 5 bewoners van onlangs gerestaureerde gemeentelijke monumenten vol trots hun deuren openstelden. Zij wilden graag aan iedereen laten zien hoe zij in de afgelopen twee jaar hun pand gerestaureerd hebben. Deze restauraties zijn zo respectvol en vakkundig uitgevoerd dat dit vijftal uit de vele tientallen plannen, die de afgelopen jaren werden ingediend, door de Buxtelse monumentencommissie waren genomineerd. Aan een van hen zou de Buxtelse monumentenprijs 2021 worden uitgereikt. Deze 5 genomineerden waren: restaurant de Koetsier, Eindhovenseweg 41; boerderij de Halfgalg, Onrooij 13; herberg den Eijngel, Lennisheuvel 93; de woonhuizen Heesterbos 2 in Liempde en Dorpsstraat 17 in Esch. Aan het begin van de middag werd bekend gemaakt dat de Buxtelse monumentenprijs 2021 was gewonnen door herberg Den Eijngel in Lennisheuvel. De bijbehorende oorkonde werd direct ter plaatse aan de trotse eigenaren Leo Koenraads en Carly

Prijsuitreiking in Den Eijngel

Brussé uitgereikt door wethouder Désiré van Laarhoven –van Abeelen. Van de mogelijkheid om de genomineerde panden en in het bijzonder de prijswinnaar den Eijngel te bezichtigen is veelvuldig gebruik gemaakt.

Het herbestemmen van religieus erfgoed kwam op deze dag aan de orde in een drietal drukbezochte sessies in het MUBO. Hier hield de Eindhovense architect Harrie van Helmond een interessante korte lezing over nieuwe functies voor kloosters en kerken die door de toenemende secularisatie leeg zijn komen te staan. Hierbij gaat het niet alleen om het geschikt maken van

Lezing in het Mubo door Harrie van Helmond

het gebouw voor de nieuwe functie, maar vooral ook om de gebruiksgeschiedenis met respect voor het verleden naar voren te laten komen. Aansluitend op de lezingen was er een rondleiding onder leiding van de dorpsgidsen van Beleef Boxtel in de directe omgeving. Hier staan onder andere het Ursulaklooster en de voormalige Heilig Hartkerk met zijn pastorie. Dit zijn alle drie panden uit de periode van het Rijke Roomse Leven die hun oorspronkelijke bestemming hebben verloren. Als museum, kantoor, appartement en woongemeenschap voor mensen met een beperking hebben deze panden een nieuwe functie gekregen of gaan dat binnenkort krijgen. Om tijdens de rondleidingen het verleden zichtbaar te maken zijn door Heemkunde Boxtel op het muurtje tussen de Baroniestraat, de Heilig Hartkerk en het Ursulaklooster een negental historische foto's aangebracht. Deze foto's, afkomstig van de Beeldbank Boxtel blijven daar permanent zitten en zijn dus nog steeds te bewonderen. Zij geven goed de tijdsgeest uit de beginperiode van deze gebouwen weer.

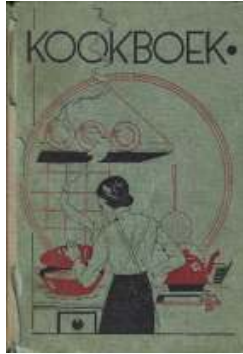

Foto's op muurtje bij Ursulaklooster

Kookboek van het huisgezin

Door Nel van Doorn

Eten klaarmaken in een tijd zonder ijskast of magnetron is vandaag de dag nog maar amper voor te stellen. Dat maakt het Kookboek van het huisgezin van Ellen Burger des te leuker om te lezen. Het boek moet bijna negentig jaar oud zijn en komt uit de begintijd van het huwelijk van mijn oma en opa, dus 1930-1940. In mijn exemplaar trof ik nog het handschrift van mijn oma aan. Het boek staat vol met handgeschreven recepten en foldertjes, zelfs uit mijn geboortjaar 1955, die misschien wel uit de groentewinkel van Marinus Schellekens kwamen. Hij woonde twee deuren verderop van mijn grootouders in de Molenstraat. Dus behalve dat het kookboek een mooi tijdsbeeld geeft, is het ook een waardevol familieaandenken.

Een paar dingen vallen direct op. Alle gerechten zijn berekend op standaard zes personen. De oven had

waarschijnlijk maar één stand: aan of uit. Er staat in elk geval nergens iets vermeld over het aantal graden Celsius. De zogenaamde 'vergeten groenten' die de laatste tijd weer opnieuw onder de aandacht worden gebracht, zijn evenmin in het boek te bekennen. Kennelijk waren ze die toen ook allang vergeten. Misschien was er sowieso een goede reden waarom deze groenten vergeten werden!

Wat uiteraard leuk is om te lezen, is wat ze destijds wél lekker vonden. Neem bijvoorbeeld de arretjescake, een traktatie die met een beetje pech al je kransslagaderen in een keer liet dichtslaan. Deze taart hoefde je niet te bakken en bestond uit lange vingers, suiker, chocolade en heel veel boter of bakvet. Ook komen er recepten voorbij voor pekervleesch, borstplaat, diplomaatpuding, huzarensla en karnemelksche gortpap. Voor zover er vlees in deze recepten aan te pas kwam, dan werd dat doorgaans gebakken in een half tot heel pakje bo-ter. Dit is duidelijk nog voor de oorlog.

Wat uiteraard leuk is om te lezen, is wat ze destijds wél lekker vonden. Neem bijvoorbeeld de arretjescake, een traktatie die met een beetje pech al je kransslagaderen in een keer liet dichtslaan. Deze taart hoefde je niet te bakken en bestond uit lange vingers, suiker, chocolade en heel veel boter of bakvet. Ook komen er recepten voorbij voor pekervleesch, borstplaat, diplomaatpuding, huzarensla en karnemelksche gortpap. Voor zover er vlees in deze recepten aan te pas kwam, dan werd dat doorgaans gebakken in een half tot heel pakje bo-ter. Dit is duidelijk nog voor de oorlog.

Oma oogstte in de jaren zestig bij ons nog succes met haar zelfbedachte kersttoetje. Een flinke, gepelde ba-

naan werd onderaan recht afgesneden zodat ie op een bordje kon staan. Voorzichtig werd er een speels lepel-tje slagroom bovenop gedaan, met in het midden een halve gekonfijte kers. We moesten als kind wel allemaal doodstil blijven zitten aan tafel om deze 'kaarsen' te laten staan. Het was tenslotte Kerst. Dit staaltje haute cuisine blijft eeuwig aan onze oma verbonden. Ik zou het nu niet meer op tafel durven te zetten.

De belangrijkste taak van de huisvrouw was de familie gezond houden. Vandaar dat er ook veelvuldig reclame werd gemaakt voor levertraan. De jeugd van toen zal zich nog wel herinneren dat dit alleen te pruimen was door snel een lepel suiker erna in je mond te stoppen.

Een klein maar niet onbelangrijk gegeven werd gehaald uit bijgevoegd artikel, uit een damestijdschrift. Voor 'als de ontlasting van uw man eens niet naar bloemetjes ruikt'. Het gebruik van zemen en zaden wordt daarin aangeprezen. Succes verzekerd, valt te lezen en 'zijn darmen zullen U dankbaar zijn'.

Mensen eten tegenwoordig misschien bewuster en gezonder, of ondernemen dappere pogingen daartoe, maar de calorierijke maaltijden zijn nog lang niet van tafel. Oma was trots geweest op de zelfgemaakte chocoladetaart naar Italiaans recept, die ik een paar jaar terug vanuit de keuken van De Smaak van Boxtel kreeg geserveerd. Die was wél in de oven geweest, maar was verder bijna net zo vet als de arretjescake, getuige de mascarpone, potten Nutella en de Nesquik die erin gingen. Omdat deze avond in het teken stond van 'koken met culturen' was het de bedoeling om ook de Italiaanse kokkin beter te leren kennen. Haar wilde ik een compliment in het Italiaans geven, maar toen bleek dat sommige Nederlandse uitdrukkingen zich niet een op een laten vertalen. Ik kreeg dan ook verwonderde gezichten met mijn opmerking 'alsof er een engeltje over mijn tong pist' nadat ik mijn bordje en mes zorgvuldig had schoongelikt. In een nieuwe poging probeerde ik tegemoet te komen met 'angelica incontinentia'. Ook al niet zo'n gelukkige opmerking, want met een chocoladetaart laat je een engel al snel iets heel anders doen dan pissen.

Indien onbestelbaar:
De Houtbreker 23, 5283 ME Boxtel

U wilt een stukje schrijven!

U mag zelf ook kopij aanleveren voor een van de volgende nieuwsbrieven. Lever uw tekst aan als Word-bestand en voeg daar eventuele foto's bij.

Colofon

WEBSITE: www.heemkundeboxtel.nl

BEELDBANK: www.beeldbankboxtel.nl

FACEBOOK: www.facebook.com/heemkundeboxtel

VOORZITTER:

Henk van Beers

E-mail: voorzitter@heemkundeboxtel.nl

PENNINGMEESTER:

Nellie van den Brandt-Boselie

E-mail: penningmeester@heemkundeboxtel.nl

Rek.nr.: NL79 RABO 0128712880

t.n.v. Heemkundekring Boxtel

SECRETARIS EN LEDENADMINISTRATIE:

Christ van Eekelen

De Houtbreker 23

5283 ME Boxtel

Telefoon: 0411-675818

E-mail: secretaris@heemkundeboxtel.nl

REDACTIE:

Christ van Eekelen

Hanneke van der Eerden

E-mail: redactie@heemkundeboxtel.nl

Enquête over de nieuwsbrief

12% van de heemkundeleden heeft gereageerd op de enquête over de verschijningsvorm van de nieuwsbrief. Hiervan heeft 95% zich uitgesproken voor optie B, vier maal per jaar een 20 pagina's tellende nieuwsbrief, die bij u op de deurmat valt.

Cadeau-idee voor de komende feestdagen.

Geef uw naaste(n) een jaarabonnement op Heemkunde Boxtel. Voor €20,00 koopt u een bon in de heemkamer, die u cadeau kunt geven. Met die bon kan degene die van u de bon gekregen heeft zich gratis aanmelden bij heemkunde Boxtel. Het abonnement loopt dan tot 1 januari 2023. Men kiest er dan zelf voor of men het abonnement wil verlengen.

Knippenbergprijs

In 2018 was Heemkunde Boxtel de winnaar van de Knippenbergpenning. Behalve de bronzen legpenning is er een geldbedrag van 1000 euro aan de prijs verbonden. Het thema was toen Volksdevotie. De Werkgroep Visualisatie Canon van Boxtel maakte een film voor het onderwijsproject over de Sint-Petrusbasiliek en won daarmee de prestigieuze prijs. De jury prees de eigentijdse vorm, die ook op andere plaatsen kan worden gerealiseerd. 'In dit tijdperk waarin naast tekst het beeld steeds belangrijker wordt heeft deze heemkundekring een bijzonder ambitieus project neergezet. Een vorm die ongekennde mogelijkheden heeft voor erfgoed-educatie op allerlei niveaus. Ingewikkelde zaken over bouwstijlen en religieuze traditie werden voor leerlingen op een toegankelijke manier uitgelegd. Bij dit project worden ook veel vrijwilligers met eigen expertise ingeschakeld.' Het is volgens de juryvoorzitter prijzenswaardig dat een heemkundekring zo haar grenzen verlegt en met relatief weinig middelen een professionele film van formaat heeft gemaakt. 'Boxtel kan daarin een voorbeeld zijn voor andere steden en dorpen met belangrijk religieus erfgoed' aldus de voorzitter van de jury.

Door corona kon de uitreiking in 2020 niet doorgaan. Daarom heeft de tweejaarlijkse uitreiking van de Knippenbergprijs nu plaats op 13 november in de gemeente van de vorige winnaar, Boxtel. Het gekozen thema is dit keer Groen Erfgoed.

